

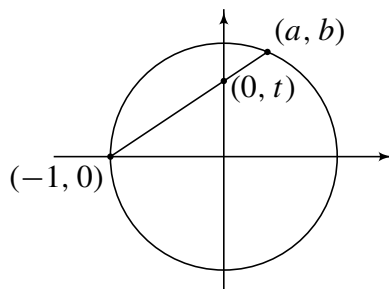
Session 6b.

Program. Fredag den 3/6 er overskriften „Kvadratiske talringe“, med materiale fra RNG6; øvelser fra RNG6: 2, 3, 4, 5, **9, 11**; Eks.opg.

Nøgleord: euklidisk ring; kvadratisk tal, kvadratisk talring $R = \mathbb{Z}[\xi]$, diskriminant, konjugering, normen $N: R \rightarrow \mathbb{Z}$, Gauss' talring $\mathbb{Z}[i]$, diofantisk ligning, karakterisering af enheder og Pell's ligning $N(\alpha) = \pm 1$, karakterisering af primelement og irreducible elementer.

Kommentar. At Gauss' talring $\mathbb{Z}[i]$ er faktoriel (=UFD), medfører Euler's sætning: ethvert primtal $p \equiv 1 \pmod{4}$ er en sum af to kvadrater, $p = x^2 + y^2$. Det medfører også resultater om ligningen $x^2 + y^2 = k$. Og specielt om ligningen $x^2 + y^2 = z^2$: Vi finder de pytagoræiske talsæt (x, y, z) med givet z .

Det er i øvrigt ikke svært at *parametrisere* de pytagoræiske talsæt: Vi har $x^2 + y^2 = z^2$, hvis og kun hvis $(x/z)^2 + (y/z)^2 = 1$, så pytagoræiske talsæt svarer til punkter (a, b) på enhedscirklen med positive rationale koordinater, nemlig $a = x/z$ og $b = y/z$. Punktet $(a, b) \neq (-1, 0)$ på cirklen svarer til tallet $t \in \mathbb{R}$ bestemt ved at $(-1, 0)$, $(0, t)$ og (a, b) ligger på ret linie.

Med givet t bliver $a = (1 - t^2)/(1 + t^2)$, $b = 2t/(1 + t^2)$, og $t \in \mathbb{Q}$, hvis og kun hvis $a, b \in \mathbb{Q}$. Med $t = v/u$ får vi $a = (u^2 - v^2)/(u^2 + v^2)$ og $b = 2uv/(u^2 + v^2)$ og dermed det pytagoræiske talsæt $(u^2 - v^2, 2uv, u^2 + v^2)$. Det er ikke svært at vise, at alle primitive pytagoræiske talsæt (x, y, z) , hvor y er lige, er af denne form. Fx svarer $(3, 4, 5)$, $(5, 12, 13)$, og $(15, 8, 17)$ til, henholdsvis, $t = 1/2$, $t = 2/3$, og $t = 1/4$.

Bemærk, at parameterfremstillingen *ikke* fortæller, for et givet z , hvor mange primiske par (x, y) (om overhovedet nogen), der løser ligningen $x^2 + y^2 = z^2$. Det er dette sidste problem, som vi behandlede.

Kuglerne.

• *Euler's sætning.* Et primtal $p \equiv 1 \pmod{4}$ kan skrives som sum af to kvadrater, $p = x^2 + y^2$.

• *Ligningen $x^2 + y^2 = k$,* hvor k har primopløsning $k = 2^l q_1^{n_1} \cdots q_r^{n_r} p_1^{m_1} \cdots p_s^{m_s}$ med $q_j \equiv 3 \pmod{4}$ og $p_i \equiv 1 \pmod{4}$, har løsninger, netop når alle eksponenter n_j er lige; og „så“ har ligningen præcis $4(m_1 + 1) \cdots (m_s + 1)$ løsninger (x, y) .

• *Ligningen $x^2 + y^2 = k^2$,* med k som ovenfor, har primitive løsninger, netop når $l = n_1 = \cdots = n_r = 0$; og så har ligningen 2^{s-1} essentielt forskellige løsninger.

• *Diofantiske ligninger* er ligninger, hvortil man søger heltalsløsninger (eller rationale løsninger). Eksempler er ligningerne $x^n + y^n = z^n$, som ikke kan løses med naturlige tal, når

30. maj 2005

$n > 2$, og ligningen $x^2 + bxy + cy^2 = k$ (for givne $a, b, k \in \mathbb{Z}$). Den sidste ligning svarer til at bestemme tal $\alpha = x + y\xi \in \mathbb{Z}[\xi]$ med $N(\alpha) = k$. Specielt, for $k = \pm 1$, fremkommer Pell's ligning $x^2 + bxy + cy^2 = \pm 1$, der svarer til at bestemme enheder ($N(\alpha) = \pm 1$) i talringen $\mathbb{Z}[\xi]$.

Hvornår var det nu det var? Pythagoras 580–500 (ca.), Diophantus 200–284, John Pell 1611–1685, Leonhard Euler 1707–1783.

På sigt: Tirsdag den 7/6 er overskriften „Polynomier; endelige legemer“, med materiale fra POL4-5; øvelser fra RNG6: 8, 13; POL4: 1, 2, 3, 5; Eks.opg.

Anders Thorup